

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ ДО РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ

Марія Крива

Визначення актуальності проблеми. У державних документах про діяльність середніх загальноосвітніх шкіл визначено, що стратегічними завданнями української освіти має бути підготовка нової генерації педагогічних працівників, здатних до творчої праці, професійного розвитку. Водночас у Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті передбачено, що держава повинна створювати умови для розвитку обдарованих дітей та молоді.

Важливість дослідження проблеми підсилюється суперечністю між соціальною потребою у формуванні творчої особистості та недостатнім рівнем забезпечення умов для її творчого розвитку в навчально-виховному процесі сучасної школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням педагогічних аспектів роботи з обдарованими дітьми присвячені праці вітчизняних та зарубіжних учених: В. Андреева, Д. Богоявленської, Н. Гузій, Н. Кичук, Н. Лейтеса, В. Лісовської, О. Матюшкіна, О. Савенкова, С. Сисоевої, А. Хуторського, Н. Шумакової, О. Щепланової, В. Юркевич.

Проте ця проблема є недостатньо вивченою, оскільки школа орієнтована на середній рівень, є не досить добре пристосованою для навчання обдарованих дітей.

Формулювання цілей статті. Ставимо за мету проаналізувати особливості підготовки майбутніх учителів біології для створення психологічних та педагогічних умов творчої навчальної діяльності обдарованих учнів.

Виклад основного матеріалу. Готовність майбутнього вчителя до роботи з обдарованими дітьми полягає у відповідності особливим вимогам його професійно значущих особистісних рис і установок, знань і умінь. Найважливішими з них є розуміння сутності обдарованості як індивідуальної потенційної своєрідності задатків дитини, завдяки яким вона може досягти значних успіхів у певній галузі діяльності [2, с. 235]. С. Сисоева, аналізуючи типи обдарованості, виділяє інтелектуальну обдарованість, яка виявляється в здатності учнів до навчання і супроводжується швидкістю розумової діяльності, так звана „шкільна обдарованість”; і творчу обдарованість – як чутливість до проблем, недоліків, прогалин у знаннях, відсутності елементів, дисгармоній. Науковець також акцентує, що обдарованість дитини – це її досвід,

здатність до навчання, до певної діяльності. І завдання педагога полягає в такій організації навчального процесу, що стимулює, розвиває ті чи інші здібності [5, с. 63].

Професійно-педагогічна підготовка майбутнього вчителя має свої особливості і передбачає розвиток творчих здібностей студентів і стимулювання їхнього творчого пошуку засобами навчальної, позанавчальної, науково-дослідної та самостійної роботи; озброєння майбутніх педагогів прийомами, методами, технологіями стимулювання та розвитку творчого потенціалу школярів у процесі навчальної та позакласної роботи [3, с. 26].

У педагогічній літературі загальнопедагогічну підготовку майбутніх учителів визначають як складну динамічну систему, яка передбачає вивчення педагогічної теорії та шкільної практики на конкретному матеріалі, що формує у студентів правильний світогляд, відповідальне і творче ставлення до праці педагога, формування навичок самооцінки своєї діяльності [4].

Підготовку вчителя біології до роботи з обдарованими учнями доцільно розглядати як складову його загальнопедагогічної підготовки, високий рівень якої сприяє кваліфікованій роботі з обдарованими дітьми і потребує від вчителя біології значного рівня педагогічної майстерності.

На думку І. Ушатікової, процес формування готовності майбутніх учителів до роботи з обдарованими школярами буде ефективним, якщо:

- на початковому етапі підготовки діагностують рівень розвитку професійно значущих рис особистості студента, результати діагностики є основою для вибору методів і засобів удосконалення цього процесу як частини загальнопедагогічної підготовки студентів;
- максимально використовують змістовний потенціал психолого-педагогічних і спеціальних дисциплін протягом усього періоду навчання у ВНЗ;
- у майбутніх учителів у період навчання у вищій школі паралельно із набуттям опорних знань з проблеми дослідження з обдарованими дітьми послідовно розвивають особистісні та професійно-ділові якості, формують вміння та навички, необхідні для диференційованої роботи з обдарованими учнями; організувати психолого-педагогічний та науково-методичний супровід процесу підготовки майбутніх учителів для забезпечення комфортної освітньої взаємодії з обдарованими учнями [8].

На нашу думку, Д. Ушаков слушно акцентує на формуванні в майбутніх педагогів для взаємодії з обдарованими учнями таких умінь, як наявність навичок діагностування обдарованості учнів (виявлення індивідуальних особливостей учня); створення оптимальних умов для навчання обдарованих дітей для їхніх взаємин з однолітками, вміння співпрацювати з батьками дитини (дуже важливо, щоб батьки мали адекватне уявлення про здібності їхньої дитини і умови для їхньої реалізації); вміння організовувати спеціальну допомогу у разі специфічних порушень, властивих обдарованим дітям (диссинхронія, дисграфія, дислексія) у формі як індивідуальних занять з фахівцями, так і за допомогою спеціальних засобів на заняттях; умінь виховувати лідерські риси особистості [7].

Майбутніх учителів біології важливо ознайомити із концепціями навчання, які сприяють роботі з обдарованими учнями: розвивальне навчання (В. Давидов, Л. Занков, Д. Ельконін), проблемне навчання (О. Матюшкін, М. Махмутов), творча педагогіка на основі теорії розв'язування винахідницьких завдань і теорії розвитку творчої особистості (Г. Альштуллер, І. Верткін), теорії виховання інтелектуальної творчої особистості учня (І. Іванов, В. Сухомлинський) тощо. Використання окреслених технологій, форм, методів у процесі навчання в системі середньої та вищої освіти створить продуктивне, творче середовище, атмосферу пошуку нового знання, що сприятиме формуванню учня інтересу та готовності до творчої діяльності та розвитку здібностей.

Формування творчої особистості учнів у процесі вивчення біології передбачає залучення учнів до дослідницької діяльності, тому вчитель повинен вміти ставити перед ними проблемні завдання у зрозумілій формі, виконувати функцію координатора дослідницької діяльності та фасилітатора, уникати директивних прийомів, намагатися зацікавити їх проблемою і процесом дослідження, стимулювати творче мислення за допомогою поставлених запитань, виявляти терплячість до помилок учнів, пропонувати свою допомогу або адресувати до потрібних джерел інформації, організовувати заходи, які сприяють пошуку учнями нової інформації, консультації з фахівцями з досліджуваної проблематики, створювати можливості для систематичних звітів учнів, робочих груп; обміну думками в процесі обговорень [9].

Згідно із сучасними дослідженнями, серед якісних показників у професійній підготовці майбутнього вчителя біології важливим є такий критерій професіоналізму вчителя, як рівень абнативності, що охоплює комплексну здатність педагога до адекватного сприймання, осмислення і розуміння креативного учня, здатність помітити в дитині

обдарованість і вміння надати йому необхідну психолого-педагогічну підтримку [1].

Одним із найефективніших методів навчання є наближення до реальної моделі майбутньої професійної діяльності вчителів, що сприяє формуванню професійних здібностей; використання діалогічного спілкування між студентами і викладачами, викладачами-методистами, шкільними учителями, які мають досвід практичної роботи з обдарованими дітьми.

Головним завданням педагога під час роботи з обдарованими учнями є підтримка їхньої творчої активності, що досягається шляхом перетворення наукових уявлень про творчу активність учнів в особистісну цінність учителя, оцінення вчителем ефективності технологій підтримки і розвитку творчої активності учнів в умовах їхнього застосування вчителем.

Важливу роль також відіграє практична діяльність майбутніх учителів біології, поєднана з їхньою науково-дослідницькою роботою у галузі психології обдарованих дітей, вивчення і зіставлення методик роботи з ними. Вони охоплюють складання гнучкого індивідуального навчального плану для учня з взяттям до уваги його здібностей і творчих можливостей, створення умов для самостійної пізнавальної і творчої діяльності, володіння новими методами і технологіями роботи з обдарованими учнями.

Зміст підготовки майбутнього вчителя біології до роботи з обдарованими учнями передбачає: здобуття знань із дисциплін гуманітарної та соціально-економічної, природничо-наукової, професійної та практичної підготовок; формування умінь та навичок творчо застосовувати набуті знання для оптимального розв'язування педагогічних, навчально-виховних та науково-методичних завдань із взяттям до уваги вікових та індивідуальних відмінностей обдарованих учнів, особливостей різних педагогічних ситуацій; набуття досвіду взаємодії з обдарованими учнями під час педагогічної практики.

Завдання вчителя щодо організації роботи з обдарованими дітьми, на думку В. Сургаєвої, полягає у визначенні мети; складанні плану (програми) і визначенні режиму роботи учня, забезпеченні циклічності, тривалості навчання згідно з віковими та індивідуальними особливостями обдарованої дитини; забезпеченні наукової насиченості змісту освіти відповідно до можливостей, нахилів, інтересів та потреб обдарованого учня; розробленні і впровадженні індивідуально-розвивальних стратегій та форм організації навчально-виховного процесу, різнорівневих програм; модернізуванні методів, засобів навчання, створенні нових дидактичних технологій, спрямованих на

активізацію пізнавально-творчих потенцій обдарованих дітей; стимулювання постійного самоаналізу та самоосвітньої діяльності учня; сприянні психолого-педагогічній освіті батьків обдарованих дітей; створенні умов для здобуття додаткової освіти в позашкільних закладах з певного напрямку обдарованості [6].

Висновки. Забезпечення творчого розвитку особистості – найважливіше завдання всіх світових освітніх систем. Удосконалення підготовки майбутніх учителів біології, їхньої професійно-педагогічної майстерності і творчості сприяє успішному розв'язанню завдань навчання і виховання обдарованих дітей. Отже, можна стверджувати, що психолого-педагогічну підготовку майбутніх педагогів до роботи з обдарованими дітьми охоплює процес удосконалення теоретично-методичної підготовки та практичної підготовки студентів, яка спрямована на необхідність досягнення належного рівня підготовки майбутніх учителів до роботи з обдарованими дітьми з основних психолого-педагогічних дисциплін; зацікавленість студентів та їхню спрямованість на саморозвиток, подолання обмежень свого професійного зростання; диференційований підхід до відбору абітурієнтів та навчання студентів за різноваріативними програмами з взяттям до уваги їхніх індивідуальних особливостей, що визначають методикою діагностування наявності здібностей до творчої педагогічної діяльності.

Сутність підготовки майбутніх вчителів біології безпосередньо залежить від доцільності добору і застосування різноманітних методів навчання, а також повинна бути спрямована на постійне оновлення змісту, форм і методів навчання обдарованих учнів. Педагог повинен володіти не тільки спеціальними навчальними програмами, а й певним обсягом знань про природу дитячої обдарованості, структурні типи і особливості вияву обдарованості, вміти спілкуватися з ними, організовувати навчально-пізнавальну діяльність відповідно до рівнів і сфер вияву обдарованості кожного учня, бачити в кожному з них творчу індивідуальність, запроваджувати в своїй професійній діяльності елементи нових педагогічних технологій.

-
1. Адушева Ю. А., Кашанов М. М. Методика на определение уровня абнотивности // Обдарована дитина. – 2010. – № 7. – С. 36–37.
 2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – С. 235.

3. Дубасенюк О. А. Креативний підхід до професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів // Креативна педагогіка. – 2011. – № 4. – С. 23–28.
4. Пуховська Л. П. Сучасні стратегії формування професіоналізму вчителів у різних освітніх системах: порівняльний аналіз // Педагогічні науки: Зб. наук. пр. – Вип. 32. – Ч. 1. – Херсон: Вид-во ХДПУ, 2008. – С. 252.
5. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості: Підручник. – К.: Міленіум, 2006. – 344 с.
6. Сургаєва В.В. Організаційно-педагогічні умови підтримки і розвитку обдарованої дитини в Каховській гімназії // Обдарована дитина. – 2010. – № 4 (104). – С. 13–14.
7. Психология одаренности: от теории к практике / Под ред. Д. В.Ушакова. – М.: ИП РАН, 1999. – 128 с.
8. Ушатикова И. И. Подготовка будущих учителей к работе с одаренными школьниками: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – Казань, 2006. – 22 с.
9. Ширинская Л. А. Научно-исследовательская деятельность учащихся на уроках географии через интеграцию предметов // Материалы III Межрегионал. науч.-практ. конф. “Организация исследовательской деятельности детей и молодежи: проблемы, поиск, решения” (2–3 ноября 2011 г.). – Томск, 2011. – С. 288–295.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ ДО РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ

Марія Крива

Проаналізовано особливості підготовки майбутніх учителів біології для створення психологічних та педагогічних умов творчої навчальної діяльності обдарованих учнів.

Ключові слова: підготовка вчителя біології, обдарований учень.

PREPARATION OF BIOLOGY PROSPECTIVE TEACHERS TO THE WORK WITH GIFTED SECONDARY SCHOOL STUDENTS

Mariia Kryva

The article analyses the peculiarities of Biology prospective teachers' training in order to create psychological and pedagogical conditions for the creative learning activity of gifted students.

Key words: preparation of Biology teacher, gifted student.